

رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با منبع کنترل و عزت نفس نوجوانان

Relationship between family communication patterns and locus of control and self-esteem in adolescents

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۶/۲۹

Farahati M. MSc *

Fathi- Ashtiani A. PhD, Moradi A.R. PhD

مهرداد فراهتی *

علی فتحی آشتیانی^۱، علیرضا مرادی^۲

Abstract

Introduction: This study investigated the relationship between family communication patterns (conversation orientation and conformity orientation) with the locus of control and self-esteem in male and female adolescents.

Method: In this correlation study, 367 students (232 girls, 135 boys) of high school age in Tehran were selected by cluster sampling and the revised Family Communication Patterns Inventory, Rosenberg Self-esteem Scale, and Levenson Locus of Control Scale were used for the analysis. Pearson's correlation and regression analysis were performed for the data analysis.

Results: The conversation orientation of the family had a significant and positive relationship with the internal locus of control and self-esteem and predicted it positively. In addition, the conformity orientation of the family had a positive and significant relationship with external locus of control and predicted it positively. The conformity orientation of the family had a significant negative relationship with self-esteem and was a negative predictor.

Conclusion: Family communication patterns affect personality characteristics that have important consequences in social life. Families with a free, comfortable, and rich conversation orientation have a joyful family life compared with families with a conformity orientation, resulting in an internal locus of control and higher self-esteem in adolescents.

Keywords: Family Communication Patterns, Conversation Orientation, Conformity Orientation, Locus of Control, Self-esteem

چکیده

مقدمه: این مطالعه با هدف بررسی رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌و شنود و جهت‌گیری هم‌نوایی) با منبع کنترل و عزت نفس نوجوانان دختر و پسر انجام شد.

روش: در این مطالعه که از نوع همبستگی بود، ۳۶۷ دانش‌آموز (۲۳۲ دختر، ۱۳۵ پسر) مقطع متوسطه شهر تهران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و پرسشنامه تجدیدنظر شده الگوهای ارتباطی خانواده (RFCP)، مقیاس عزت نفس روزنبرگ و منبع کنترل لونسون (IPC) را تکمیل کردند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شد.

یافته‌ها: جهت‌گیری گفت‌و شنود خانواده رابطه مثبت و معناداری با منبع کنترل درونی و عزت نفس دارد و آنها را به طور مثبت پیش‌بینی می‌کند. همچنین جهت‌گیری هم‌نوایی خانواده رابطه مثبت و معناداری با منبع کنترل بیرونی داشته و آن را به طور مثبت پیش‌بینی می‌کند و رابطه منفی و معناداری با عزت نفس دارد و پیش‌بینی کننده منفی آن می‌باشد.

نتیجه‌گیری: الگوهای ارتباطی خانواده تأثیر مهمی بر ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان دارد. خانواده‌هایی با جهت‌گیری گفت‌و شنود که بر ارتباطات آزاد و راحت در زندگی خانوادگی تأکید دارند، در مقایسه با خانواده‌هایی با جهت‌گیری هم‌نوایی، منجر به شکل‌گیری منبع کنترل درونی و عزت نفس بالا در فرزندان می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: الگوهای ارتباطی خانواده، جهت‌گیری گفت‌و شنود، جهت‌گیری هم‌نوایی، منبع کنترل، عزت نفس

* **Corresponding Author:** Department of psychology, Science and Culture University, Tehran, Iran
Email: Mehrzad83f@yahoo.com

* گروه روانشناسی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران
۱- مرکز تحقیقات علوم رفتاری، گروه روانشناسی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله^(ع)، تهران، ایران
۲- گروه روانشناسی، دانشگاه تربیت معلم، تهران، ایران

منبع کنترل درونی پیامد مثبت رفتار خود را به علل بیرونی (بخت، اقبال، خواست و کمک دیگران) نسبت می‌دهند که این نمی‌تواند موجب احساس غرور و اعتماد به نفس شود [۷].

به گفته روزنبرگ عزت‌نفس عبارت است از احساس کفایت شخصی برای مواجه با چالش‌های بنیادی زندگی و سزاوار بودن برای شادکامی. جنبه‌های رفتاری عزت‌نفس در رفتارهایی مانند جرأت‌ورزی، قاطعیت و مؤدب‌بودن نسبت به دیگران بروز می‌کند [۸]. عزت‌نفس جزئی از خودپنداره فرد است که شامل جنبه‌های شناختی، رفتاری و عاطفی می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر عزت‌نفس عبارت است از میزان ارزشی که افراد برای خویشتن قایل‌اند. تحقیقات انجام‌شده در زمینه عزت‌نفس نشان داده‌اند که عزت‌نفس در پاسخ به واکنش دیگران به‌خصوص دیگران مهم به‌ویژه والدین رشد می‌کند [۹].

خانواده یا محیط خانه به‌عنوان یک عامل مهم در اجتماعی‌شدن کودکان و نوجوانان، و یک عامل کلیدی مؤثر بر نگرش‌ها و رفتارهای آنها شناخته می‌شود، بنابراین جو ارتباطی خانواده نقش عمده‌ای در رشد و پرورش ویژگی‌های شخصیتی کودکان و نوجوانان و رفتارهایشان بازی می‌کند. محیطی که بر چگونگی فکر، احساس و رفتار کودکان اثر می‌گذارد و بسته به نوع الگوهای ارتباطی که کودک در معرض آن قرار می‌گیرد ویژگی‌های شخصیتی خاصی را پرورش می‌دهد [۱۰].

متن خانواده و روابط بین والدین و فرزندان بر عزت‌نفس نوجوانان اثر می‌گذارد. در خانواده‌هایی که ارتباط باز است، تعارض کم است و کنترل نسبتاً دموکراتیک است نوجوانان به احتمال بیشتری مفهوم مثبتی از خود را رشد می‌دهند [۱۱]. رفتار ارتباطی خانواده و اعتقادات خانواده در مورد اینکه اعضای خانواده باید چگونه با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، با شکل‌گیری الگوهای ارتباطی خانواده بسیار مرتبط است. ارتباطات خانواده توسط انواعی از الگوهای قابل مشاهده مشخص می‌شوند. تحلیل ارتباطات خانواده نشان می‌دهد که خانواده‌ها انواعی از الگوهای ارتباطی متفاوت را گسترش داده و تقویت می‌کنند [۱۱]. شیوه‌هایی که والدین با فرزندان ارتباط برقرار می‌کنند در غالب الگوهای ارتباطی خانواده نشان‌دهنده می‌شود [۱۲]. یک مدل رایج که برای بررسی الگوهای ارتباطی خانواده استفاده می‌شود، جهت‌گیری گفت‌وگوشنود و جهت‌گیری همنوایی است. برطبق توصیف ریچی و فیتزپاتریک [۱۳] از مدل تجدیدنظرشده الگوهای ارتباطی خانواده، تفاوت اساسی بین جهت‌گیری گفت‌وگوشنود و جهت‌گیری همنوایی، بیان و ابراز عقاید، باورها، احساسات و عواطف است. آنچنان که فرزندان خانواده‌هایی با جهت‌گیری گفت‌وگوشنود، تشویق می‌شوند که افکار و احساساتشان را آزادانه ابراز کنند [۱۴]. در خانواده‌هایی که دارای گفت‌وگوشنود زیاد هستند، اعضای آن به‌طور آزادانه، فراوان و خودانگیخته با یکدیگر تعامل دارند. آنها زمان زیادی را

نوجوانی یک انتقال مهم در چرخه زندگی خانوادگی در نظر گرفته می‌شود و خانواده‌ها می‌توانند یک پناه یا منبع خطری برای نوجوانان باشند. ارتباط والدین و فرزندان در این دوره انتقال نقش مهمی بازی می‌کند. ارتباط در خانواده باید محیطی فراهم کند که نوجوانان بتوانند مهارت‌هایی را یاد بگیرند که آنها را قادر سازد با موقعیت‌های بین فردی به‌طور مؤثر برخورد کنند [۱]. ارتباطات والد-فرزندی به‌عنوان یکی از مهمترین عواملی که می‌تواند بر رشد ویژگی‌های شخصیتی افراد تأثیر گذارد در نظر گرفته می‌شود. یکی از ویژگی‌های شخصیتی که می‌تواند تحت تأثیر این روابط قرار گیرد اعتقاد افراد درباره توانایی کنترل بر پیامدهای زندگی‌شان یا همان منبع کنترل است. منبع کنترل برای اولین بار توسط راتر معرفی شد. راتر عنوان کرد که منبع کنترل افراد یک صفت نسبتاً با ثبات است که حساس به تغییر کمی در طول زمان می‌باشد. برطبق نظر راتر، جهت‌گیری منبع کنترل افراد به‌گونه‌ای تعریف می‌شود که فرد موفقیت‌ها یا شکست‌های خود را به عوامل درونی یا بیرونی نسبت می‌دهد. افراد با منبع کنترل درونی معتقدند که موفقیت‌ها یا ناکامی‌ها توسط خودشان ایجاد می‌شود و از بین می‌رود. در حالی که افراد با جهت‌گیری بیرونی معتقدند که موفقیت‌ها و شکست‌های آنها توسط عوامل بیرونی مانند سرنوشت، شانس، افراد قدرتمند و نیروهای محیطی غیرقابل پیش‌بینی اداره می‌شوند. افرادی با منبع کنترل درونی سالم‌تر هستند و سازگاری روانشناختی بهتری دارند و موفقیت‌های بیشتری در زندگی کسب می‌کنند. [۲]. منبع کنترل افراد تأثیر زیادی بر رفتارهایشان دارد. افرادی که معتقدند توانایی‌های آنها تأثیری در تقویت‌هایی که دریافت می‌کنند ندارد، اغلب ارزش کمی برای تلاش‌هایشان قائل‌اند. در مقابل افراد دارای منبع کنترل درونی معتقدند که کنترل جدی بر زندگی‌شان دارند و طبق آن نیز رفتار می‌کنند [۳].

لونسون [۴] مدل چند بعدی منبع کنترل را ارائه داد. وی بیرونی‌ها را به دو گروه فرعی تقسیم می‌کند: الف) کسانی که معتقدند سرنوشت آنها توسط افراد قدرتمند کنترل می‌شود. ب) کسانی که معتقدند زندگی آنها در اختیار شانس است. طبق نظریه لونسون افرادی که معتقد به کنترل درونی هستند، کنترل زندگی خود را برعهده دارند و رویدادهای زندگی خود را نتیجه رفتار و برنامه‌های خود می‌دانند. افرادی که دارای گرایش قدرتمندبودن دیگران هستند، معتقدند که جهان دارای نظم و قابل پیش‌بینی است، اما افراد قدرتمند کنترل امور را در دست دارند. در حالی که افراد معتقد به شانس، به تصادفی و نامنظم‌بودن جهان باور دارند ولی به عواملی نظیر شانس، بخت و اقبال و تقدیر معتقدند [۵]. همچنین منبع کنترل به‌طور مثبت با عزت‌نفس ارتباط دارد [۶]. یکی از پیامدهای مهم منبع کنترل تأثیر آن بر عزت‌نفس است. افراد با

جامعه آماری پژوهش، دانش‌آموزان مقطع متوسطه منطقه یک شهر تهران در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بودند که از بین مناطق ۲۲ گانه تهران انتخاب شدند که حجم آن برابر با ۷۱۳۹ دانش‌آموز بود. از این تعداد ۳۶۷ نفر (۲۳۲ دختر، ۱۳۵ پسر) با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به‌عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب گردیدند.

ابزارهای اندازه‌گیری پژوهش حاضر یکی پرسشنامه تجدید نظر شده الگوهای ارتباطی خانواده (RFCP) است که توسط کوئرنر و فیتزپاتریک، ساخته شده و دارای ۲۶ آیتم پنج گزینه‌ای از کاملاً موافقم (نمره پنج) تا کاملاً مخالفم (نمره یک)، در زمینه ارتباطات خانوادگی است. این ابزار جهت‌گیری گفت‌وگوشنود و جهت‌گیری هم‌نوایی خانواده را که به ترتیب ۱۵ گزاره اول و ۱۱ گزاره بعدی را تشکیل می‌دهند مورد سنجش قرار می‌دهد. کوئرنر و فیتزپاتریک اعتبار (ضریب آلفای کرونباخ) مقیاس را ۰/۸۹ (دامنه ۰/۹۲ تا ۰/۸۴) برای بعد گفت‌وگوشنود و ۰/۷۹ (دامنه ۰/۸۴ تا ۰/۷۳) برای بعد هم‌نوایی گزارش کرد [۲۳]. کورشنیا [۲۴] برای بعد گفت‌وگوشنود آلفای ۰/۸۷ و برای بعد هم‌نوایی آلفای ۰/۸۱ گزارش کرد و در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفا برای بعد گفت‌وگوشنود ۰/۸۲ و برای بعد هم‌نوایی ۰/۸۰ بدست آمد. همچنین کوئرنر و فیتزپاتریک این پرسشنامه را دارای روایی مطلوبی از هر سه دیدگاه محتوایی، ملاکی و سازه می‌دانند. کورشنیا با استفاده از روش تحلیل عاملی و همسانی درونی، روایی مطلوبی برای این ابزار گزارش نموده است. وی ارزش ویژه دو عامل گفت‌وگوشنود و هم‌نوایی را در تحلیل عاملی به ترتیب ۶/۴۸ و ۳/۲۶ گزارش نمود که ۳۷/۴۳٪ واریانس مقیاس را ارزیابی می‌نمود. ضریب همبستگی ابعاد با نمره کل نیز به ترتیب ۰/۷۵ و ۰/۴۴ بودند.

پرسشنامه منبع کنترل لونسون [۴] برای سنجش منبع کنترل نوجوانان استفاده شد که حاوی ۲۴ سوال و دارای سه مؤلفه است که هر یک ۸ ماده دارند و عبارتند از: مقیاس درونی (I): که میزان باور افراد را نسبت به برعهده‌داشتن کنترل زندگی خود اندازه‌گیری می‌کند. مقیاس قدرتمندبودن دیگران (P): که میزان باور افراد را به کنترل پیامدها توسط افراد قدرتمند اندازه‌گیری می‌کند. مقیاس شانس (C): که اعتقاد افراد را به میزان کنترل زندگی توسط شانس اندازه‌گیری می‌کند. نمره هر فرد در مقیاس‌های سه‌گانه بین صفر تا ۴۵ می‌باشد. لونسون ضریب اعتبار با روش کودر-ریچاردسون را برای هر یک از مقیاس‌ها به ترتیب ۰/۵۰، ۰/۶۱ و ۰/۷۷ گزارش کرده است. برآورد اعتبار از راه دونیمه‌کردن با روش اسپیرمن-براون برای مقیاس‌های IPC به ترتیب ۰/۶۲ و ۰/۶۴ و ۰/۶۷ گزارش شده است [۲۵]. این پرسشنامه در ایران توسط فراهانی [۲۶] ترجمه و هنجاریابی شده است. در پژوهش حاضر نیز اعتبار پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ برای هر یک از مقیاس‌ها به ترتیب برابر با ۰/۵۱، ۰/۶۹ و ۰/۶۲ بدست آمد.

صرف تعاملات می‌کنند و در مورد دامنه وسیعی از موضوعات بحث می‌کنند. افراد خانواده، فعالیت‌ها، افکار و احساسات خود را با یکدیگر در میان می‌گذارند. اعمال و فعالیت‌هایی که خانواده طرح‌ریزی می‌کند، با تمام اعضای خانواده مورد بحث قرار گرفته است و تصمیمات خانواده با همفکری همه اعضا گرفته می‌شود. [۱۵]. در این خانواده‌ها ارتباطات باز هم از نظر فراوانی و هم از نظر موضوع ترویج‌دهنده می‌شود و برای عقاید و نظرات یکدیگر ارزش و احترام قایل‌اند [۱۶]. در حالی که در خانواده‌هایی با جهت‌گیری هم‌نوایی از فرزندان انتظار می‌رود عقاید و احساساتشان را فرونشانند و از تلقینات والدینشان پیروی کرده و با آنان هم‌نوایی کنند، برنامه‌های خود را متناسب با نیاز خانواده هماهنگ کنند و اول به خانواده رسیدگی کنند [۱۴]. هم‌نوایی بالا با ساختار خانواده‌های سنتی ارتباط دارد. یعنی خانواده‌هایی که منسجم و دارای سلسله مراتب هستند و اعضای خانواده برای روابط درون خانواده اهمیت بیشتری قایل‌اند، آنها از یکدیگر انتظار دارند تا نسبت به علایق خانواده، علایق خود را در درجه دوم اهمیت قرار دهند [۱۷، ۱۵].

نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که محیط خانوادگی، نوع ارتباط با والدین و سبک والدینی عواملی هستند که بر عزت نفس نوجوانان تأثیر می‌گذارند [۱۸]. دخالت والدین یکی از پیش‌آیندهای عزت نفس است. معمولاً درگیری والدینی حمایت‌کننده به‌عنوان یک عامل مثبت در نظر گرفته می‌شود. تحقیق در مورد سبک‌های والدینی در تربیت نشان می‌دهد که رویکرد مقتدرانه در رشد عزت نفس کودکان بیشتر مؤثر است تا رویکرد قدرت‌طلب یا آسان‌گیر. والدینی که موافقت‌کننده، تأییدکننده و پاسخ‌دهنده هستند فرزندان با عزت نفس بالاتر تربیت می‌کنند نسبت به والدینی که موافقت‌کننده، تأییدکننده و پاسخ‌دهنده نیستند [۱۹]. پژوهش هوانگ در زمینه الگوهای ارتباطی خانواده و ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان نشان داد که بعد گفت‌وگوشنود پیامدهای مثبت به‌دنبال دارد و منجر به میل به کنترل درونی و عزت نفس بالاتر می‌شود و بعد هم‌نوایی در بیشتر موارد پیامدهای منفی به‌دنبال داشته و با عزت نفس پایین همبستگی مثبت دارد. همچنین پژوهش ناردلو [۲۰] نشان داد که بعد گفت‌وگوشنود با منبع کنترل درونی و بعد هم‌نوایی با منبع کنترل بیرونی رابطه مثبت معناداری دارد. در پژوهش‌های دیگر [۲۱] بعد گفت‌وگوشنود با عزت نفس رابطه مثبت داشته و بعد هم‌نوایی با عزت نفس رابطه منفی دارد [۲۲]. با توجه به نتایج پژوهش‌های فوق، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده (جهت‌گیری گفت‌وگوشنود و جهت‌گیری هم‌نوایی)، بر منبع کنترل و عزت نفس نوجوانان انجام شده است.

روش

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی از نوع همبستگی است.

ہمگی را در سطح $P < 0.001$ معنادار ذکر کرد. در پژوهش حاضر نیز ضریب اعتبار آزمون به روش آلفای کرونباخ برابر با 0.87 بدست آمد.

برای تجزیہ و تحلیل اطلاعات ابتدا از روش ہمبستگی چندمتغیرہ برای بررسی ضریب ہمبستگی بین دو وجہ الگوہای ارتباطی خانوادہ (جہت گیری گفت و شنود و جہت گیری ہمنوایی) با منبع کنترل و عزت نفس استفادہ شد. سپس بہ منظور بررسی و تعیین قدرت پیش بینی متغیرہای وابستہ توسط ہر یک از ابعاد الگوہای ارتباطی از تحلیل رگرسیون استفادہ گردید.

یافتہ ہا

دادہ ہای جمعیت شناختی مربوط بہ پژوهش نشان می دہد کہ میانگین سن آزمودنی ہا $15/05$ است. $58/58$ درصد در پایہ اول و $41/42$ درصد در پایہ دوم دبیرستان مشغول بہ تحصیل می باشند. بہ منظور بررسی رابطہ بین الگوہای ارتباطی خانوادہ با منبع کنترل و عزت نفس نوجوانان از ضریب ہمبستگی پیرسون استفادہ شد، کہ نتایج آن در جدول ۱ ارایہ شدہ است.

برای سنجش عزت نفس از پرسشنامہ عزت نفس روزنبرگ [۲۷] استفادہ شد کہ شامل ۱۰ عبارت کلی می باشد و در آن پنج جملہ اول با لغات مثبت و پنج جملہ بعدی با لغات منفی بیان شدہ است. پاسخ موافق بہ ہر یک از عبارت ہای ۱ تا ۵، +۱ و پاسخ مخالف بہ آنہا، -۱ دریافت می کند. ہمچنین پاسخ موافق بہ ہر یک از عبارت ہای ۶ تا ۱۰، -۱ و پاسخ مخالف بہ آنہا، +۱ دریافت می کند. بہ ہر سوال بر اساس مقیاس دو گزینه ای موافق و مخالف نمرہ دادہ می شود. برای تفسیر نتایج، جمع جبری کل نمرات بدست آورده می شود. حداقل نمرہ -۱۰ و حداکثر نمرہ +۱۰ است [۲۸]. ہمبستگی آزمون - آزمون مجدد در دامنہ 0.88 - 0.77 قرار دارد. این مقیاس از روایی درونی رضایت بخشی (0.77) برخوردار است. ہمچنین ہمبستگی بالایی با پرسشنامہ ملی نیویورک و گاتمن در سنجش عزت نفس دارد، لذا روایی محتوای آن نیز مورد تأیید است. رجبی [۲۹] اعتبار و روایی مقیاس را مورد ارزیابی قرار داد. ضرایب ہمسازی درونی مادہ ہا در کل نمونہ دانشجویی را 0.84 و ضرایب ہمبستگی بین ہر یک از مادہ ہای مقیاس با نمرہ کل مادہ ہا را از 0.56 تا 0.72 متغیر و

جدول ۱- ماتریس ہمبستگی بین الگوہای ارتباطی خانوادہ با منبع کنترل و عزت نفس

متغیرها	الگوہای ارتباطی		منبع کنترل و عزت نفس	
	گفت و شنود	ہمنوایی	درونی	شانس
الگوہای ارتباطی	گفت و شنود	۱/۰۰		
	ہمنوایی	-0.49^{**}	۱/۰۰	
منبع کنترل و عزت نفس	درونی	0.25^{**}	۱/۰۰	
	شانس	-0.06	-0.03	۱/۰۰
عزت نفس	افراد مسلط	-0.12^{*}	-0.18^{**}	0.43^{**}
	عزت نفس	0.34^{**}	-0.30^{**}	-0.26^{**}

$P < 0.01$

** p *

جدول ۲- نتایج تحلیل رگرسیون منبع کنترل درونی بر حسب الگوہای ارتباطی خانوادہ

الگوہای ارتباطی متغیر	گفت و شنود	ہمنوایی
نسبت F	۱۲/۵۷	
df	۲	
معناداری	0.0001	
ضریب b	0.13	0.01
خطای استاندارد b	0.03	0.03
ضریب رگرسیون Beta	0.26	0.01
t	4.49	0.29
سطح معناداری T	0.0001	0.76
ضریب تبیین	0.06	
خطای استاندارد برآورد	4.51	

با توجہ بہ نتایج جدول ۱، الگوی ارتباطی گفت و شنود دارای ہمبستگی مثبت معناداری با منبع کنترل درونی و الگوی ارتباطی ہمنوایی دارای ہمبستگی مثبت و معناداری با منبع کنترل بیرونی می باشد. ہمچنین الگوی ارتباطی گفت و شنود با عزت نفس ہمبستگی مثبت و الگوی ہمنوایی با عزت نفس ہمبستگی منفی نشان می دہد. بہ منظور بررسی قدرت پیش بینی منبع کنترل و عزت نفس توسط ہر یک از ابعاد الگوہای ارتباطی خانوادہ از تحلیل رگرسیون استفادہ شدہ است. در جدول ۲ خلاصہ نتایج تحلیل رگرسیون الگوہای ارتباطی خانوادہ (گفت و شنود و ہمنوایی) بر منبع کنترل درونی ارایہ شدہ است. نتایج نشان می دہند کہ جہت گیری گفت و شنود خانوادہ می تواند ۶ درصد از واریانس منبع کنترل درونی در نوجوانان را بہ طور معناداری پیش بینی کند.

رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده با منبع کنترل و عزت نفس نوجوانان ۲۸۳

پیش‌بین و شانس و افراد مسلط به‌عنوان متغیر ملاک وارد معادله شدند. نتایج جدول ۳ نشان می‌دهند که با توجه به معنادار بودن نسبت F ، جهت‌گیری همنوایی خانواده می‌تواند ۵ درصد از واریانس شانس را تبیین نماید. در جدول ۴ نیز با توجه به معناداری ضریب F ، جهت‌گیری همنوایی می‌تواند ۱۱ درصد از واریانس افراد مسلط را تبیین نماید. بنابراین جهت‌گیری همنوایی پیش‌بینی‌کننده مثبت منبع کنترل بیرونی محسوب می‌شود.

در جدول ۵ خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون الگوهای ارتباطی خانواده بر عزت نفس نوجوانان آورده شده است. نتایج نشان می‌دهند که نسبت F معنادار بوده و جهت‌گیری‌های گفت‌وشنود و همنوایی خانواده ۱۴ درصد از واریانس عزت نفس را پیش‌بینی می‌کنند. جهت‌گیری گفت‌وشنود پیش‌بینی‌کننده مثبت و جهت‌گیری همنوایی پیش‌بینی‌کننده منفی عزت نفس می‌باشند. به‌طور کلی نتایج نشان داد که الگوی ارتباطی مبتنی بر گفت‌وشنود در خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت منبع کنترل درونی و عزت نفس نوجوانان است و الگوی ارتباطی مبتنی بر همنوایی منبع کنترل بیرونی (شانس و افراد مسلط) را به‌طور مثبت و عزت نفس را به‌طور منفی پیش‌بینی می‌کند.

بحث

نتایج بدست آمده از پژوهش نشان داد که جهت‌گیری گفت‌وشنود خانواده رابطه مثبت معناداری با منبع کنترل درونی و عزت نفس بالای نوجوانان دارد و آنها را به‌طور مثبت پیش‌بینی می‌کند، بدین معنا که اگر الگوی ارتباطی اعضای خانواده مبتنی بر گفت‌وشنود و تعامل‌های آزادانه باشد، فرزندان آن خانواده دارای منبع کنترل درونی و عزت نفس بالاتری می‌شوند. همچنین جهت‌گیری همنوایی خانواده با منبع کنترل بیرونی نوجوانان رابطه مثبت داشته و پیش‌بینی‌کننده مثبت آن می‌باشد و با عزت نفس رابطه منفی معنادار دارد و آن را به‌طور منفی پیش‌بینی می‌کند.

نتایج بدست آمده در این مطالعه همسو با مطالعه هوآنگ [۱۰] است که به‌وجود رابطه مثبت بین گفت‌وشنود خانواده و میل به کنترل درونی و عزت نفس بالاتر در فرزندان اشاره می‌کند و عقیده دارد که فرزندان خانواده‌هایی که به مکالمات باز، فراوان و راحت ارزش می‌دهند، میل قوی‌تری برای کنترل بر شرایط و موقعیت‌ها را دارند. خانواده‌هایی که برای تعاملات و مکالمات آزادانه بین همه اعضای خانواده ارزش قایل‌اند، فرزندان تربیت می‌کنند که دارای عزت نفس بالایی هستند.

همچنین پژوهش نادرلو [۲۰] نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین جهت‌گیری گفت‌وشنود خانواده و منبع کنترل درونی و رابطه مثبت و معناداری بین جهت‌گیری همنوایی و منبع کنترل بیرونی (شانس و افراد مسلط) در فرزندان وجود دارد. بنابراین خانواده‌هایی که کیفیت گفت‌وشنود آنها مطلوب است و اعضای

جدول ۳- نتایج تحلیل رگرسیون منبع کنترل بیرونی (شانس) بر حسب الگوهای ارتباطی خانواده

الگوهای ارتباطی متغیر	گفت و شنود	همنوایی
Fنسبت	۱۰/۳۳	
df	۲	
معنی داری	۰/۰۰۰۱	
bضریب	۰/۰۴	۰/۲۱
bخطای استاندارد	۰/۰۴	۰/۰۴
Betaضریب رگرسیون	۰/۰۶	۰/۲۵
t	۱/۱۶	۴/۳۹
Tسطح معناداری	۰/۲۴	۰/۰۰۰۱
ضریب تبیین	۰/۰۵	
خطای استاندارد برآورد	۶/۳۳	

جدول ۴- نتایج تحلیل رگرسیون منبع کنترل بیرونی (افراد مسلط) بر حسب الگوهای ارتباطی خانواده

الگوهای ارتباطی متغیر	گفت و شنود	همنوایی
Fنسبت	۱۲/۵۷	
df	۲	
معناداری	۰/۰۰۰۱	
bضریب	۰/۰۴	۰/۳۱
bخطای استاندارد	۰/۰۴	۰/۰۵
Betaضریب رگرسیون	۰/۰۵	۰/۳۶
t	۱/۰۳	۶/۳۴
Tسطح معناداری	۰/۳۰	۰/۰۰۰۱
ضریب تبیین	۰/۱۱	
خطای استاندارد برآورد	۶/۵۳	

جدول ۵- نتایج تحلیل رگرسیون عزت نفس بر حسب الگوهای ارتباطی خانواده

الگوهای ارتباطی متغیر	گفت و شنود	همنوایی
Fنسبت	۳۰/۱۹	
df	۲	
معناداری	۰/۰۰۰۱	
bضریب	۰/۱۳	-۰/۱۰
bخطای استاندارد	۰/۰۲	۰/۰۳
Betaضریب رگرسیون	۰/۲۵	-۰/۱۸
t	۴/۵۳	-۳/۲۲
Tسطح معناداری	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۱
ضریب تبیین	۰/۱۴	
خطای استاندارد برآورد	۶/۵۳	

در جدول ۳ و ۴ خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون الگوهای ارتباطی خانواده بر منبع کنترل بیرونی (شانس و افراد مسلط) نشان داده شده است که جهت‌گیری گفت‌وشنود و همنوایی به‌عنوان متغیر

این ویژگی‌ها در افرادی با عزت‌نفس پایین دیده می‌شود. پژوهش‌های دیگری نیز وجود رابطه منفی بین جهت‌گیری همنوایی و عزت‌نفس را نشان داده‌اند [۲۲،۲۱]. در خانواده‌هایی با جهت‌گیری همنوایی، والدین دلیلی نمی‌بینند برای تصمیمات خود به فرزندان توضیح دهند و فرزندان را در تصمیم‌گیری‌ها دخیل نمی‌کنند، در نتیجه فرزندان به‌جایی می‌رسند که توانایی‌های خود برای تصمیم‌گیری را زیر سوال می‌برند [۱۵،۱۴]. در چنین وضعی کودک نسبت به شایستگی و توانایی‌های خود دچار تردید می‌شود و احساس می‌کند توانایی کنارآمدن با مسائل زندگی خود را بدون کمک والدین ندارد و برای تصمیمات خود ارزش قایل نمی‌شود که منجر به کاهش عزت‌نفس در او می‌گردد.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی نتایج پژوهش بیانگر این است که الگوی ارتباطی مبتنی بر گفت‌و شنود در خانواده که برای تعاملات آزادانه، باز و فراوان بین یکدیگر ارزش قایل‌اند و فرزندان را تشویق به بیان افکار و احساساتشان می‌کنند، پیش‌بینی‌کننده منبع کنترل درونی و عزت‌نفس بالاتر نوجوانان است، در چنین محیطی فرزندان احساس می‌کنند والدینشان به آنها اهمیت می‌دهند، آنها را درک می‌کنند و برای آنها ارزش قایل هستند و در نتیجه عزت‌نفس آنها رشد می‌کند و میل و توانایی بیشتری برای کنترل و رهبری موقعیت‌ها دارند. درحالی که در خانواده‌هایی با الگوی ارتباطی مبتنی بر همنوایی که از فرزندان انتظار می‌رود از بحث و مناظره با والدین اجتناب کنند و پیرو دستورات آنها باشند، نوجوانان دارای منبع کنترل بیرونی و عزت‌نفس پایین‌تری می‌شوند. این خانواده‌ها محیطی را ایجاد می‌کنند که مانع استقلال نوجوان می‌شود و منجر به شکل‌گیری این اعتقاد در آنها می‌گردد که خودشان مسئول رفتارهایشان نیستند و پیامدهای اعمالشان مبتنی بر شانس است.

منابع

- 1- Lanz M, Iafate R, Rosnati R, Euegnia A. Parent-child communication and adolescent self-esteem in separated, intercountry adoptive and intact nonadoptive families. *J Adolscence*. 1999;(22):785-94.
- 2- Imholt RD. The impact of adolescent expatriate participation in experiential education on locus of control [Dissertation]. Cypress, California: University of Touro; 2009.
- 3- Schultz D, Schultz SE, Theories of personality. Translated by Seyed-Mohammadi Y. Tehran: Virayesh Publication; 2009. [Persian]
- 4- Levenson H. Distinctions within the concept of internal- external control: Development of a new scale. *Am Psychol Assoc*. 1972.
- 5- Khodayarifard M, Parand A. Evaluation and psychological examiner. Tehran: Tehran University

خانواده با یکدیگر گفتگوهای خودانگیزه، آزادانه و راحتی دارند، به فرزندان اجازه داده می‌شود در بحث‌ها وارد شوند و نقطه نظراتشان را عنوان کنند، فرزندان تأثیر عقاید و نظرات خود را در تصمیم‌گیری‌ها می‌بینند و می‌آموزند که گفتار و رفتار آنها در ایجاد و تغییر پیامدهای زندگی‌شان تأثیرگذار است در نتیجه مسئولیت اعمال و گفتار خود را برعهده می‌گیرند که نشانه وجود کنترل درونی است. در خانواده‌هایی با جهت‌گیری همنوایی که به ارتباطات باز اهمیت نمی‌دهند و والدین برای فرزندان تصمیم‌گیری می‌کنند، کودکان یاد می‌گیرند نسبت به توانایی تصمیم‌گیری خود بی‌اعتماد شوند و بر این باور باشند که دیگران باید برای آنها تصمیم بگیرند و رویدادهای زندگی‌شان توسط افراد مسلط تعیین می‌شود [۳۰].

تحقیقات انجام‌شده نشان می‌دهد که شکل‌گیری انتظارات مربوط به منبع کنترل و به‌عبارت دیگر، رشد سبک اسنادی بیرونی و درونی در فرد به رفتارهای والدین و افراد خانواده و تعاملات آنها نیز بستگی دارد. در خانواده‌هایی با جهت‌گیری همنوایی که به ارتباطات باز اهمیت نمی‌دهند و والدین برای فرزندان تصمیم‌گیری می‌کنند، کودکان یاد می‌گیرند نسبت به توانایی تصمیم‌گیری خود بی‌اعتماد شوند و بر این باور باشند که دیگران باید برای آنها تصمیم بگیرند و رویدادهای زندگی‌شان توسط افراد مسلط تعیین می‌شود، در نتیجه خود را با شرایطی که دیگران تعیین کرده‌اند وفق می‌دهند و ترجیح می‌دهند انتخاب نکنند و دیگران تصمیم‌گیرنده آنها باشند و به‌هنگام پردازش اطلاعات و تصمیم‌گیری‌ها اغلب تحت تأثیر دیگر منابع بیرونی قرار می‌گیرند [۱۵،۱۴].

به گفته هوآنگ خانواده‌هایی که برای تعاملات و مکالمات آزادانه بین همه اعضای خانواده ارزش قایل‌اند، فرزندان تربیت می‌کنند که دارای عزت‌نفس بالایی هستند. در چنین خانواده‌هایی اعضای خانواده افکار، احساسات و فعالیت‌های شخصی خود را با یکدیگر در میان می‌گذارند و نظر یکدیگر را در تصمیم‌گیری‌ها جویا می‌شوند. در چنین محیطی فرزندان احساس می‌کنند والدینشان به آنها اهمیت می‌دهند، آنها را درک می‌کنند و برای آنها ارزش قایل هستند و در نتیجه عزت‌نفس آنها رشد می‌کند [۱۶]. همچنین کوئرر و فیتزباتریک [۳۱] نیز اشاره به وجود مهارت‌های اجتماعی، توانایی رهبری و عزت‌نفس پایین‌تر در فرزندان خانواده‌های دارای جهت‌گیری همنوایی می‌کند. در خانواده‌هایی که الگوی ارتباطی بین اعضا مبتنی بر همنوایی و بکرنگی عقاید و نگرش‌ها، اجتناب از تعارض و وابستگی اعضای خانواده به یکدیگر است و والدین قدرت والدینی اعمال می‌کنند و برای فرزندان تصمیم می‌گیرند، کودکان مطیع تصمیمات والدین می‌شوند و نسبت به توانایی خود برای تصمیم‌گیری بی‌اعتماد شده و در قضاوت‌ها و عقاید شخصی‌شان کفایت کمتری دارند.

- 19- Kernis MH, Goldman BM. Stability and variability in self-concept and self-esteem. In MR. Leary & JP. Tangney (Eds.). Handbook of self and identity. New York: Guilford; 2003.
- 20- Nardello AM. The relationship between family communication patterns and locus of control. Morgantown: University of West Virginia; 2002.
- 21- Smith TL, Triandis H, Suinn RM. A note on identification, self-esteem, anxiety, and conformity. *J Clin Psychol*. 1965;21(3):286-9.
- 22- Koerner AF, Maki L. Family communication patterns and social support in families of origin and adult children subsequent intimate relationships. The International Association for Relationship Research Conference, Madison; 2004.
- 23- Jokar B, Rahimi M. The effect of family communication patterns on happiness of the group of high school students of Shiraz. *J Psychiat Clin Psychol*. 1386;(4):378-84. [Persian]
- 24- Koroshnia M, Latifian M. Investigation the relationship between dimensions of family communication patterns with anxiety and depression of children. *J Fam Res*. 1386;(10):587-600. [Persian]
- 25- Alizadeh T, Farahani MT, Shahraray M, Alizadegan Sh. The relationship between self-esteem and locus of control with infertility stress of infertile men and women. *J Reproduc Infertil*. 2005;6(2):194-204.
- 26- Farahani MN, Cooper M, Jin P. Is locus of control unidimensional or multidimensional? Data from persian translation of Rotter's I-E scale and Levenson's I, P, and C scales. *Psychol Res*. 1996;3(4):30-42.
- 27- Rosenberg M. Scale of self-esteem. *Clin As Mean valid*. *Psychol Res*. 1987;1:17-71.
- 28- Gangi H. Personality assessment questionnaires. Tehran: Savalan Publication; 2009. [Persian]
- 29- Rajabi GH. Reliability and validity assessment of Rosenberg self-esteem scale in first year students of Shahid-Chamran University. *J Educ Sci Psychol*. 2007;3(2):33-48. [Persian]
- 30- Koerner AF, Fitzpatrick MA. Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family. *Commun Stud*. 1997;(48):59-75.
- 31- Koerner AF, Fitzpatrick MA. Communication in intact families. In A. Vangelisti (Ed.). Handbook of family communication. Mahwah, NJ: Erlbau; 2004.
- Publication; 2009. [Persian]
- 6- Fernandez F, Vazir Sh, Bentley P, Johnson S, Engle P. Maternal self-esteem and locus of control relates to the quality of young children's environment. *Int J Early Child; Research Library*. 2008;(4):85-99.
- 7- Saif AA. Educational psychology (Psychology of learning & instruction). Tehran: Agah Publication; 2000. [Persian]
- 8- Mruk CJ. Self-esteem: Research, theory, and practice. Toward a positive psychology of self-esteem. 3th ed. New York: Springer; 2008.
- 9- Coopersmith S. The antecedents of self-esteem. San Francisco: Freema; 1967.
- 10- Huang LN. Family communication patterns and personality characteristics. *Communi Quarter*. 1999;(47):230-43.
- 11- Koerner AF, Fitzpatrick MA. Toward a theory of family communication. *Commun Theory*. 2002;(12):70-91.
- 12- Dong Q. The impact of family communication patterns and perceptions of risky behavior: A social cognitive perspective. *J NW Commun Assoc*. 2005;(34):93-106.
- 13- Ritchie LD, Fitzpatrick MA. Family communication patterns: Measuring intrapersonal perceptions of interpersonal relationships. *Commun Res*. 1990;(17):523-44.
- 14- Koerner AF, Fitzpatrick MA. You never leave your family in a fight: The impact of families of origins on conflict-behavior in romantic relationships. *Commun Stud*. 2002;(53):234-51.
- 15- Fitzpatrick MA. The family communication patterns theory: Observations on it development and application. *J Fam Commun*. 2004;(4):167-79.
- 16- Koerner AF, Fitzpatrick MA. Family communication pattern theory: A social cognitive approach. In DO. Braithwaite & LA. Baxter (Eds.), Engaging theories in family communication: Multiple perspectives; 2006.
- 17- Koerner AF, Fitzpatrick MA. Understanding family communication patterns and family functioning: The roles of conversation orientation and conformity orientation, 26th ed. Communication Year Book; 2002b.
- 18- Daglas P. Effect of self-esteem intervention program on school age children, 4th ed. Pediatric nursing; 2006.